

DIE GEBRUIK VAN METODE IN DIE FILOSOFIE, SPESIAAL IN DIE REFORMATORIESE TRA- DISIE¹

N.T. van der Merwe,
Dept. filosofie, PU vir CHO

I. FILOSOFIE EN SY METODE

Die onderwerp van my voordrag, Die gebruik van metode in die filosofie, verg 'n paar verduidelikende opmerkings vooraf. Ek dink u vermoed alreeds dat hierdie formulering 'n versuikerde pil is om u in so 'n mate nuuskierig te maak dat u na 'n heerlike vrye filosofiese 'onderonsie' gedurende die teepouse darem vir 'n tweede sessie terugkeer. Want is dit nie twee smaaklike heuningdruppels nie: 'filosofie en sy metode' en 'metode in die Reformatoriese filosofiese tradisie'?! Veral as in gedagte gehou word dat in teenstelling met wat 'n mens sou verwag, daar oor dié onderwerp as sodanig relatief maar heel weinig geskrywe is en word, selfs as die 'Inleidings in die Metodologie' daarby gereken word.

Maar dit is nietemin opsigtelik dat die onderwerp te pretensieus geformuleer is — die effektiewe krag van die pil laat in die tydsbeperking van hierdie voordrag hoogstens 'n *verkennende skets* van 'n *paar fasette* van die onderwerp toe, geen diepgaande uiteensetting van die problematiek in sy volle omvang nie. Aangesien die vraagstuk van filosofiese metode grondleggend vir dié van die rol van filosofiese metode in die Reformatoriese tradisie is, is ek tweedens genoodsaak om eersgenoemde kant van die munt meer intensief aan te sny en laasgenoemde meer illustratief as 'n toepassing te belig.

Die onderwerp 'die gebruik van metode in die filosofie' veronderstel 'n fundamentele vraag, naamlik: beskik filosofie oor 'n metode, 'n eie metode? Filosofie is oor nogal 'n breë linie eens wat eersgenoemde aspek betref, altans as die metode-ikonoklasme van byvoorbeeld P. Feyerabend in o.a. sy *Against method* en die vraagstuk van die rasionaliteit van die wetenskap voorlopig verontagsaam word. Oor die tweede aspek, naamlik 'n eenduidige eie metode, duik egter diepgaande verskil van mening op. Die rede hiervoor, naamlik die opvatting wat oor filosofie self gehuldig word, is só ingrypend dat 'n mens ook nie met die aanvaar van 'n 'metodepluralisme' sonder meer

Koers, 48(3) 1983

Van der Merwe

durf volstaan nie. Die stryd tussen die filosoweskole, veral metodologies soos byvoorbeeld die berugte sogenaamde metodestryd in die Sosiologie², lewer daarvan 'n tasbare bewys. Maar laat ek my ter illustrasie van die dilemma tot een voorbeeld beperk.

William James, die populariseerder van die Pragmatisme, beklemtoon die grenslose verdraagsaamheid teenoor verskillende filosofieë, tendense, temperamente, benaderinge wat die pragmatiese metode moontlik maak: "It has no dogmas, and no doctrines save its method it lies in the midst of our theories, like a corridor in a hotel. Innumerable chambers open out of it. In one you may find a man writing an atheistic volume; in the next one on his knees praying for faith and strength; in a third a chemist investigating a body's properties. In a fourth a system of idealistic metaphysics is being excogitated; in a fifth the impossibility of metaphysics is being shown. But they all own the corridor, and all must pass through it if they want a practicable way of getting into or out of their respective rooms. No particular results, then, so far, but only an attitude of orientation, is what the pragmatic method means" (1963. p. 27). Filosofie as 'n metode dus, wat 'n groot verskeidenheid kan akkomodeer, 'n veelheid van benaderinge en instellings. Maar laat ons dit nie miskyk nie: die *pragmatiese* metode vervul as ingangsportaal 'n bemiddelende funksie! Die waarheidsvraag skakel in die filosofie 'n radikale metodepluralisme uit, dit wil sê dit is 'n feit *dat* daar in die loop van die geskiedenis van die filosofie 'n groot verskeidenheid filosofiese metodes voorgestel is, soos die dialektiese metode, die kritiese, transendentale, fenomenologiese, analitiese en so meer, maar dit is nie vanselfsprekend watter een die *korrekte* filosofiese metode verteenwoordig nie.

By alle erkenning van 'n veelheid werk- of denkwyses tree daar dus wel metodevoorkeur in die filosofie op, soms sterk individueel, soms binne 'n bepaalde tradisie. Dit hang saam met filosofiese vooronderstellings en uitgangspunte, ook mikpunte en ideale, so selfs dat John Passmore (1967:48) in sy knap opstel oor filosofie kon opmerk: "When we look in detail at claims for the discovery of the correct method of proceeding in philosophy, we always find that they are not borne out by the writings of the philosopher who makes them".

Ek laat die verskeidenheid filosofiese metodes 'n moment rus en konsentreer op die vraag betreffende filosofiese metode. Wat is die karakter van die filosofiese metode? Waardeur onderskei dit hom van ander? As ons die vermaarde Engelse filosoof Bertrand Russell moet glo: in niks nie. Volgens hom

Die gebruik van metode

was daar twee motiverings vir filosofeer deur die eeue: etiek en religie aan die een kant, die wetenskap aan die ander kant. Slegs laasgenoemde hou volgens hom enige belofte in. Filosofie kan hom daarby baseer op of die resultate van die wetenskap of die metodes van die wetenskap. Eersgenoemde is riskant en misleidend, laasgenoemde vrugbaar: "It is not results, but *methods*, that can be transferred with profit from the sphere of the special sciences to the sphere of philosophy. What I wish to bring to your notice is the possibility and importance of applying to philosophical problems certain broad principles of method which have been found successful in the study of scientific questions" (1950; p. 98). Filosofie besit dus volgens Russell eintlik geen eie metode nie maar kan wel metodes van die vakwetenskappe oorneem. Die metode van 'die wetenskap' veronderstel naas besondere waarneminge s.i. slegs die algemene beginsels van die logika. Hoe sal so 'n filosofie daar dan uitsien? Russell (1950:113) vat dit só saam: "A scientific philosophy such as I wish to recommend will be piecemeal and tentative like other sciences; above all, it will be able to invent hypotheses which, even if they are not wholly true, will yet remain fruitful after the necessary corrections have been made. This possibility of successive approximations to the truth is, more than anything else, the source of the triumphs of science, and to transfer this possibility to philosophy is to ensure a progress in method whose importance it would be almost impossible to exaggerate". 'n Sterk en hooggespanne vooruitgangsgeloof dus! Maar dit is nie die belangrike punt nie. Die belangrike vraag is: (1) Beskik filosofie oor 'n eie metode of metodes, (2) moet dit sy metode(s) aan die vakwetenskappe ontleen of (3) besit dit as *deelwetenskap*, as een vergestaltung van wetenskapsbeoefening, 'n metode gemeenskaplik met of verwant aan alle ander (deel)wetenskappe?

Vir eersgenoemde alternatief pleit die opvatting van filosowe soos M. Heidegger en andere wat meen dat filosofie 'diepsinnig' is (metafisies!) en die filosofiese metode juis nie (vak)wetenskaplik is nie, dat filosofie en wetenskap van tweërlei aard is en 'n 'wetenskaplike filosofie' 'n ontsporing is. Reeds in sy belangrike vroeë studie *Sein und Zeit* (§7) het Heidegger hiervoor 'n fundering gebied — die metode moet verwortel wees in die 'sake self', ten diepste met die saak wat in die filosofie getematiseer word, in die geval van hierdie betrokke studie die "Sein des Seienden, bzw. Sinn des Seins überhaupt". Sy keuse val op die fenomenologiese metode. Hy motiveer dit só: "Mit der leitenden Frage nach dem Sinn des Seins steht die Untersuchung bei der Fundamentalfrage der Philosophie überhaupt. Die Behandlungsart dieser Frage ist die *Phänomenologische*. Damit verschreibt sich diese Abhandlung weder einem "Standpunkt", noch einer "Richtung", weil Phänomenologie keines von beiden ist und nie

Van der Merwe

werden kann, solange sie sich selbst versteht. Der Ausdruck "Phänomenologie" bedeutet primär einen *Methodenbegriff*. Er charakterisiert nicht das sachhaltige *Was* der Gegenstände der philosophischen Forschung, sondern das *Wie* dieser" (1960: p. 27). Die filosofiese ondersoek verg dus 'n eiesoortige aanpak.

Aan die ander kant — as 'n mens nugter en saaklik die bedrywigheid in die filosofie in oënskou neem — is dit onmoontlik om te ontken dat uit die literatuur aangetoon kan word dat metodes wat in die filosofie aangewend word met dié daarbuite ten minste op bepaalde punte korreleer of ooreenstem of oorvleuel. Dit verswak natuurlik die saak vir 'n eie unieke filosofiese metode.

Sou alternatief (2) hierbo dan tog 'n aantreklike keuse wees? Vir sommige filosofe wel, maar die prys is hoog, want die gevaar is dan nie denkbeeldig nie dat filosofie in vakwetenskap(pe) desintegreer. Merkwaardig in die geval van Russell is egter dat hy wel voorstel dat metodes uit die vakwetenskappe na die filosofie oorgedra word, maar in werklikheid sy eie filosofie van 'Logiese Atomisme' deurslaggewend vir sy praktiese metodegebruik maak. Bowendien, die konflik van 'twee kulture' (P.C. Snow), die andersoortige aanpak en brandpunt in die natuur- en geesteswetenskappe skyn die sinvolheid van 'n oorneem van metodes uit die vakwetenskappe te bevraagteken en te ontmoedig. Daarby kom dat dit skyn of die pogings in die moderne filosofie van Dilthey, Windelband, Rickert en andere om 'n spesifieke wetenskaplike metode vir die geesteswetenskappe te ontwikkel naas en na aanleiding van dié van die natuurwetenskappe op ernstige probleme gestuit het en nie aan die beoogde doel beantwoord nie. Die karakteristieke 'geesteswetenskaplike' metode word telkens by populêre modefilosofieë aangepas en skyn so weinig blywends te besit. Die positiewe aspek hiervan is natuurlik die emansipasie van die humaniora uit 'n natuurwetenskaplik gedomineerde konteks. Hiervan het W. Pannenberg 'n boeiende beskrywing in hoofstuk 2 van sy belangrike studie oor Teologie en wetenskap gebied.

'n Bepaalde uitwerking van die derde alternatief vind ons by een van die skerpsinnigste denkers van die twintigste eeu, Karl Popper. Hy identifiseer kenteorie of logika van wetenskaplike ontdekking — die kern van sy filosofie — met die teorie van wetenskaplike metode en verbind dit aan sy kriterium vir wetenskap. Ek sitcer 'n gedeelte uit die vertaling van sy *Logik der Forschung*: "The theory of method, in so far as it goes beyond the purely logical analysis of the relations between scientific statements, is concerned

Die gebruik van metode

with *the choice of methods* — with decisions about the way in which scientific statements are to be dealt with. These decisions will of course depend in their turn upon the *aim* which we choose from among a number of possible aims. The decision here proposed for laying down suitable rules for what I call the 'empirical method' is closely connected with my criterion of demarcation: I propose to adopt such rules as will ensure the testability of scientific statements; which is to say, their falsifiability" (1972a: p. 49). Belangrik in bostaande is (1) die klem wat op beslissings in samehang met doeleindes gelê word en (2) die omstandigheid dat empiriese stellings aan hersiening onderhewig is. Die belang hiervan word opsigtelik wanneer 'n mens die konsekwensies hiervan nagaan. Popper se standpunt is naamlik dat kenmerkend van die wetenskaplike nie bestudering van 'n bepaalde wetenskapsgebied is nie maar van belangrike probleme (1972b: p. 67; vgl. 1975, Pleunate These).

Teenoor Wittgenstein en andere sien Popper die taak van die filosofie nie in 'n praat oor filosofie, in taalanalise nie maar in die oplos van filosofiese probleme. Die oorsprong van dergelike probleme, meen hy, is 'metafilosofies': "Genuine philosophical problems are always rooted in urgent problems outside philosophy, and they die if these roots decay (1972b: p. 72). Hierdie wortels deurdring die vakwetenskappe. Noukeurige kennis van en belangstelling in die vakwetenskappe is dus hiervolgens essensieel vir sinvolle filosofeer. Dit het 'n besonder belangrike metodologiese uitvloeisel. Popper (1972b:p72) vervolg naamlik: "In their efforts to solve them philosophers are liable to pursue what looks like a philosophical method or technique or an unfailing key to philosophical success. But no such methods or techniques exist: in philosophy methods are unimportant; *any* method is legitimate if it leads to results capable of being rationally discussed. What matter is not methods or techniques but a sensitivity to problems, and a consuming passion for them; or, as the Greeks said, the gift of wonder".

In sy briljante besonder gekonsentreerde bydrae tot die sogenaamde 'Positivismestryd in die Duitse Sosiologie', naamlik "Die Logik der Sozialwissenschaften", het Popper besonder pregnant verduidelik hoe die hooltaak van die kenteorie bestaan in (1) 'n verduideliking van die verband tussen ons verbasingwekkende en steeds toenemende kennis enersyds en ons steeds toenemende insig dat ons eintlik niks weet nie, andersyds, en (2) dat kennis nie met waarneming begin nie maar met probleme, want 'n probleem ontstaan deur die ontdekking dat daar iets aan ons vermeende kennis haper en ons daarom uitnooi om 'n oplossing vir dié probleem te probeer toets, 'n oplossing wat voorgestel en gekritiseer word.

Van der Merwe

Ek het hierbo reeds op die 'metafilosofiese' aard van filosofiese probleme volgens Popper gewys. Daar is egter nog 'n ander kant van die munt wat net so belangrik is. In sy veertiende stelling skrywe Popper naamlik onder andere: Ons motiewe en suiwer wetenskaplike ideale, soos dié van die soek na waarheid, is ten diepste in buitewetenskaplike en deels religieuse waardes veranker. Dit sou boeiend wees om hierdie problematiek indringend te bekyk, maar tydsomthulwe reken ek is met die voorgaande al in voldoende mate 'n paar bakens opgestel om 'n beknopte tetiese samevattende perspektief te kan skets.

Ek is van mening dat filosofie in teenstelling met die alledaagse lewensvisie van die man op straat — en ook die 'verfynde' van die filosoof — 'n wetenskaplike aangleentheid is; ook filosofer is dus wetenskapsbeoefening³. As sodanig maak ook filosofie gebruik van 'n kenmetode om kennis as resultaat te verwerf. Die weg waarlangs die wetenskaplike tot insig in sy vak kom, is die wetenskaplike metode. Die kenmetode behels 'n optimale kombinasie van minstens sewe faktore, naamlik:

- (1) Aan alle metodiese menslike (ken)handelinge is 'n doel wat nagestrewte word, inherent; wanneer die doel bereik is, het die handeling in sy oogmerk geslaag.
- (2) Die resultaat wat verkry word, is natuurlik afhanklik van die daadwerklike uitvoer van die handeling deur al die fases tot die uiteindelijke konklusie.
- (3) Die welslae van die handeling is ook afhanklik van die behoorlike beplanning van die handelwyse, veral die opeenvolgende fases daarvan, waarby die denke 'n besondere funksie vervul.
- (4) Belangrik is nie alleen *dat* 'n sekere handeling uitgevoer word nie maar ook *hoe* die kenhandeling uitgevoer word.
- (5) Soos reeds in (3) gesuggereer is, veronderstel metode 'n menslike persoon begiftig met denke of alternatiewelik apparaat wat onder menslike toesig geproduseer is en onder menslike toesig opereer.
- (6) Metode veronderstel voorts behalwe denkinspanning ook 'materiaal' wat bewerk word, nagevors word, en
- (7) gepaste instrumente of gereedskap om die kenhandeling te vergemaklik, te steun en die eksaktheidsgraad te verskerp.

Dit is belangrik om op te merk dat by die *wetenskaplike* metode, waar die kenhandeling op 'n *ondersoekgebied* gerig is, die sistematiese prosedure op 'n teoretiese doel toegespits is en die beplande stelselmatige uitvoer van die opeenvolgende stappe in die meeste gevalle 'n navorsingsprogram verg en selfs 'n strategie om dié projek doeltreffend te hanteer. Dit verg gespesialiseerde

Die gebruik van metode

kunde en ervaring van 'n opgeleide geleerde of groep geleerdes en dikwels nie alleen 'n geofende oog nie maar ook 'kunsmatige uitbreidings' van die menslike liggaam om besondere omstandighede die hoof te kan bied. Die ondersoek betref aktuele probleme wat met behulp van wetenskaplike instrumente en in sommige gevalle tegnieke tot 'n verdere fase van oplossing gebring word. Tot die wetenskaplike instrumentarium kan in 'n sekere sin ook die ontwikkel en gebruik van vaktaal en -terminologie gereken word⁵.

Wetenskapsgebiedbeoefening hou dus in die metodiese bestudering van 'n ondersoekgebied en wel (1) van 'n spesifieke aspek van die totale kenbare werklikheid en (2) van spesifieke geselekteerde aktuele tersaaklike probleme op hierdie ondersoekgebied of (3) 'n interdissiplinêre navorsing van 'n probleem met raakvlakke aan 'n aantal wetenskapsgebiede.

In die geval van filosofie impliseer dit dat die kenmetode 'n deurweg bied om tot insig in belangrike probleme op die gebied van die filosofie te kom. Wat hou dit in? Kort saamgevat meen ek dat dit hoofsaaklik ses take inhou, naamlik:

- (1) 'n besinning oor die oorspronklike menslike ervaring, wat grotendeels bestaan in 'n wetenskaplike verdiskontering van die alledaagse lewens- en wêreldbeskouing, lewenspraktyk en lewenstyl;
- (2) 'n wetenskaplike uiteensetting van die fundamentele vraagstukke van syn, mens en kennis, waaronder die rol van metode, denktegnieke, die hantering van inligting (data) en betekenisteorieë;
- (3) 'n filosofiese fundering van die verskillende fasette van die werklikheid wat in die besondere skakeldisiplines van die filosofie soos Taalfilosofie, Regsfilosofie, Etiek, Godsdiensfilosofie en so meer aandag ontvang en in diverse vakfilosofieë verdieping vind;
- (4) 'n besinning oor die aard en vergestaltung van menslike kultuur en 'n blootlê van die grondstrukture en vervlegting van die verskillende menslike samelewingsverbande soos staat, bedryf, skool, verenigings en so meer, en hulle bydrae tot die ontwikkeling van die mensheid — kortom, tot die geskiedenis;
- (5) die uitbou van 'n doeltreffende wetenskapsfilosofie wat in 'n 'brugfunksie' kernprobleme van die wetenskap in diskussie met die vakwetenskappe en hulle 'teoretiese grondslae' vasstel en filosofies verdiep, en
- (6) 'n toepassing van filosofiese insigte wat op die voorgaande gebiede in die praktyk, veral in die samelewing, verwerf is. Dit skyn of hier onder andere die filosofiese waarskynlikheidsteorie, filosofie van die tegniek, wysgerige beslissingsteorie en futurologie toenemend belangrik word.

Van der Merwe

Ten tweede impliseer die wysgerige kenhandeling dat:

- (1) daar maar *een* kenmetode is — dus metode-*monisme* — wat die kenner in staat stel om bogenoemde ses take uit te voer, naamlik die wetenskaplike metode (waarvan waarneming, begryp, aflei, veralgemeen, insien, verstaan, interpreteer, teorie vorm, beskryf, verklaar, sistematiseer, fundeer en so meer momente vorm), maar dat
- (2) daar onderskeid gemaak kan word tussen die verwerwing van insig, 'n ondersoek- of navorsingsmetode⁶ (1-5 hierbo), en 'n gebruik en toepassing van filosofiese insigte in die praktyk⁷ (6 hierbo), en
- (3) dat die een filosofiese (wetenskaplike) metode 'n eie kleur aanneem na gelang van die kombinasie van die bovermelde sewe faktore op 'n spesifieke ondersoekgebied (dus metode*pluralisme*) — dit wil sê die aard van die betrokke probleme bepaal hoe die kenmetode daar gaan uitsien.

Dit het 'n verdere belangrike implikasie, naamlik dat wat taak (1) betref, die filosofie veral 'n rigtinggewende, kritiese, motiewe-oopdekkende, argeologiese, apologetiese (waaronder transendente), 'ontmitologiserende' (dit wil sê ideologiebevrydende) funksie het;

wat taak (2) betref, 'n funderende, transendentale funksie;

wat taak (3) betref, 'n paradigmatische, raamwerk biedende, perspektiefverskaffende funksie;

wat taak (4) betref, 'n kontekstuele, totaliserende en futurologiese funksie;

wat taak (5) betref, 'n konstruktiewe, dialogiese diensfunksie (nòg *regina* nòg *ancilla scientiae* maar *colligendi communicator*!) en

wat taak (6) betref, 'n pragmatiese funksie (ideetoepassing in praktyk) en deontiese (verpligtende en essensiële take vir bepaalde tydsgewrig in bepaalde konteks aantonende) funksie het.

Aangesien in die filosofiese wêreld die werklike eenheid van die metode met sy vele momente of fasette nie raakgesien of voldoende deursien word nie, tref ons 'n aantal duidelike metodologiese tradisies aan wat elk 'n voorkeur aan bepaalde fasette verleen en dié in die vorm van 'n konglomeraat as 'n selfstandige metode hanteer. Dit kom my voor of die Calvinistiese filosofie (as u wil: metodologie) hier vrugbaar 'n integrasie kan bewerk van die fragmentering wat plaasgevind het en — soos Prof. H.G. Stoker dit geformuleer het — ekshereties die juiste kern daarin, die sg. waarheidsmoment, verdiskonteer. Tyd laat nie toe om dit hier in besonderhede uit te spel nie⁸.

2. METODEGEBRUIK IN DIE CALVINISTIESE FILOSOFIE

2.1 Oor hierdie tema bestaan daar nouliks 'n handvol geskrifte, selfs as 'n mens

Die gebruik van metode

H.G. Stoker se pionierstudie van metodes asook metodes van kritiek byreken (1947 en 1948 vgl. veral ook 1970c). Gevolglik kan hieroor slegs baie tentatief 'n paar lyne getrek word en hoopvol gewag word op 'n grondige monografie om in hierdie leemte te voorsien.

Op die skouers van baanbrekers soos Groen van Prinsterer kom daar aan die einde van die negentiende eeu 'n opbloeï in die Reformatoriese tradisie met die generasie Kuiper-Bavinck, wat beide pragtige bydraes tot 'n Calvinistiese filosofie gelewer het. Om billik te wees moet 'n mens in gedagte hou dat albei in die eerste plek teoloë was en vanuit hierdie raamwerk die probleme van die wetenskap van hulle tyd en ook filosofie benader het. Kuiper het selfs sy ensiklopedie van die wetenskap teologies probeer fundeer.

Wat die filosofie van hierdie tyd betref, was die groot stryd dië teen die Positivisme en sy neutralisering van godsdiens en relativering van waardes maar ook 'n ontwikkeling aan die skolastiek. Saam met J. Woltjer het beide in groot lyne 'n denkkader benut wat op bepaalde punte aan die (Neo-) Idealistiese filosofie verwant was en op bepaalde punte met die skolastiese metode wat die Christelike denke op sowel die Rooms-Katolieke as Protestantse vleuel deurdring het. R.H. Bremmer het hierdie agtergronde by Bavinck bekwaam nagevors in sy waardevolle studie oor Bavinck (1961 vgl. ook Van der Walt, S.P. (1953). Zuidema het die dilemma waarvoor metodegebruik Kuiper geplaas het, skerpinnig geanaliseer in sy briljante opstel "Gemene gratie en Pro Rege bij dr. Abraham Kuiper" (1954).

Die kenmerkende — en ek mag byvoeg: die hartsbedoeling — van beide Kuiper en Bavinck was dat hulle rekenskap wou gee van die unieke van die openbaring vir hulle wetenskaplike arbeid (dink maar aan Bavinck se *Wijsbegeerte der Openbaring*) en daarom hulle ernstig besig gehou het met die betekenis en rol van die Reformatoriese lewens- en wêreldbeskouing vir 'n Christelike wetenskapsideaal. Daarmee het hulle moedige polemiese en apologetiese arbeid gekorreleer. Die wyse waarop hulle hulle geloofsaannames vergestaltung probeer gee het, was deurslaggewend vir hulle metodegebruik. Dit was naamlik die metode om uit 'Gereformeerde beginsels' die norme vir diverse terreine af te lei. Vandaar dat die 'principialeer' so 'n grondleggende rol in hulle denke speel (vergelyk byvoorbeeld die denkkader gevorm by Bavinck deur die *principium essendi, cognoscendi internum en externum*).

Dit is teen hierdie grondslag — en alleidingsmetode dat daar later so 'n skerp reaksie in die Gereformeerde Teologie ontwikkel het en wat in die oë van sommige geleerdes — m.i. ten onregte — die werk van hierdie generasie

Van der Merwe

as agterhaal gekwalifiseer het. Wat wel problematies is, is die vertroue wat geheg is aan 'n fundering van wetenskaplike werk in beginsel wat uit die Heilige Skrif afgelei is⁹. In die lyn van Kuyper het grotendeels verder gearbei geleerdes soos H.H. Kuyper en V. Hepp en op 'n eie wyse G.H.W.J. Geesink.

2.2 'n Nuwe era het aangebreek met die benoeming van H. Dooyeweerd en D.H.T. Vollenhoven aan die Vrije Universiteit. Soos hulle voorgangers wend ook hulle die apologeties-polemiese metode in sommige geskrifte aan — en met welslae. Dit is ook die geval met byvoorbeeld H.G. Stoker en C. van Til. Dit het aan die Calvinisme 'n vastrapplek en statuur verleen. Die karakteristieke van die werk van bogenoemde geleerdes was egter dat hulle tot sistematiese filosofiese arbeid oorgegaan het en met detailondersoekinge die filosofie oor 'n groot spektrum van sy terrein gaan bewerk het. Hiermee bied hulle 'n alternatief vir die 'immanentistiese' filosofie op die wêreldmark¹⁰. 'n Mens sou kon sê dat hulle in dié opsig 'n transendente metode toegepas het, 'n eie stellingname met insigte vanuit eie vertrekpunt en wortel.

Hoewel elk uiteraard in bepaalde mate 'n 'kind van sy tyd' was en ook hier bepaalde filosofiese invloede deurgewerk het, was die deurslaggewende die uitwerk van 'n nuwe en oorspronklike filosofie op die skouers van voorgangers. Hierdie arbeid word tans deur die jongere geslag Calvinistiese wysgere op diverse deelwetenskappe van die filosofie voortgesit en toegepas¹¹. Onderling kan soos verwag kan word, wel verskil in benadering en belangstelling gemerk word. Ek volstaan met die aanstip van enkele belangrike nuanseringe.

H. Dooyeweerd het op besondere wyse 'n argeologiese, op die oorsprong gerigte, metode ontwerp. Dit vind op drieërlei wyse uitdrukking: (1) die rol van 'n Archimedespunt om immanentisme in die filosofie te bestry; (2) sin as die kreatuurlike na God heenwysende sinswyse van die geskapene en (3) die transendentale fundering van die religieuse grondmotiewe van 'n denkgemeenskap en van die wetmatige grondstrukture van die werklikheid wat die belang van die wetsidee of 'grondidee' onderstreep¹².

H.G. Stoker besweer die gevaar van immanentisme met die aanvaarding van 'n transkosmiese eenheidspunt. Met hierdie argeologiese vertrekpunt

Die gebruik van metode

argeologiese vertrekpunt kombineer hy die metode van religieuse apriori om die spesifieke van die Christelike aanname te kan toelig en fundeer. Dit kom my voor of die grondmotief van sy 'Filosofie van die Skeppingsidee' —naamlik uit, deur en tot God alle dinge, dus 'n teale perspektief — geleidelik albei voorgaande op die agtergrond laat skuif.¹³ * Besonderlik trek voorts sy aandag die rol van vooronderstellings in die menslike kenne en ook wetenskap. Die perspektiewe metode verskerp vervolgens in die kontekstuele metode wat minder persoonsgebonde is, om ten slotte in die jongste jare 'n toespitsing te vind in die metode van ostensiewe identifikasie en analise¹⁴.

Vollenhoven het verskeie bydraes tot die reformasie van die filosofie en bepaalde van sy deelwetenskappe (o.a. die Logika) gelewer. Hy het egter veral bekend geword vir sy gebruik van en besinning oor die probleemhistoriese metode en, wat sy latere jare betref, tereg — ten minste as 'n mens dit beskou op een lyn met sy bedoeling, naamlik as 'n *universeel konsekwent* probleemhistoriese metode, dit wil sê nie bloot as die gebruikelike ondersoek van 'n (filosofiese) probleem in historiese konteks of ontplooiing nie maar 'n kritiese navorsing en opspoor van *alle* belangrike wysgerige probleme in hulle historiese opkoms, ontplooiing en modifikasie (kyk bv. sy 1961). By gebrek aan 'n omvattende deskundige navorsingspan het sy ondersoek met hierdie genetiese metode helaas fragmentaries gebly en nie 'n afronding kon vind nie. Die intensie van sy werk het egter die groeiende belangstelling die afgelope dekades in pluraliteit van teorieë (opvattinge) en probleem- en begripsverskuiwinge ver vooruitgehoop wat breedheid van blik en diepte van insig betref. Dit kom my egter voor of die karakteristieke van Vollenhoven se wysgerige arbeid as sodanig miskien eerder te vind is in sy hantering van 'n teties-kritiese metode, dit wil sê die uitwerk van 'n eie standpunt met kennisname van die opvattinge van ander¹⁵. Hierdeur het hy op 'n spesifieke wyse 'n sistematiese en genetiese metode gekombineer.

2.3 Ten slotte: Terugskouend sou 'n mens samevattend kon stel dat die betekenis van die gebruik van metode in die Calvinistiese filosofie onder andere is¹⁶:

(1) dat die Christen nie sy vertrouwe in die wetenskap, ook filosofie, of sy Calvinistiese lewens- en wêreldbeskouing — wat immers aan historiese ontwikkeling onderhewig is — stel nie maar uitsluitlik in die Woord van God en sy beloftes, wat standhou;

* Belangrik bly 'n metodiese gebruik van die andersheid tussen 'die orde van skepping' en 'die orde van sondeval'.

Van der Merwe

- (2) dat 'n Christen uit die Reformatoriese tradisie 'n eie standpunt durf inneem op die terrein van die wetenskap en hom nie vir die Naam van Christus hoef te skaam nie, dat hy ook standpunt teen gangbare wetenskapsteorieë kan inneem en waar nodig kritiseer en met 'n alternatief vervang;
- (3) dat hy wel deur sy wetenskapsbeoefening moet sorg dra dat Christus Hom nie oor lui, swak wetenskaplike arbeid, onhoudbare dogmatiese pretensies, wetenskaplike hoogmoed en niksseggende ydelheid van die Christen hoef te skaam nie;
- (4) dat die Christenwetenskaplike op die wêreldmark van die wetenskap iets te sê het en in diskussie met andersdenkendes kan tree en behoort te tree;
- (5) dat wetenskaplike arbeid grotendeels interdisiplinêr geword het en 'n vertroudeheid met filosofiese denkbeelde daarby 'n belangrike hulpmiddel is — te meer waar filosofie kragtens sy aard interfakultêr is;
- (6) dat die Calvinistiese filosofie ook reeds op talle van sy gebiede 'n (tentatiewe) filosofiese model ontwikkel het waarvan met vrug in die vakwetenskappe, veral in die geesteswetenskappe, kennis geneem en wat daar getoets kan word;
- (7) dat die Calvinistiese filosofie deur sy metodegebruik ook perspektief op en integrasie van metodegebruik in die filosofie kan bewerkstellig en
- (8) dat dit lyk of die tyd van opvallende nuwe oorspronklike filosofieë¹⁷ of, as u wil, filosofiese paradigmas in Calvinistiese kring — afgesien van nuwe sinteses van die huidige stand van navorsing — grotendeels verby is en dit dus steeds nodiger word om verby die persoon van die filosoof na sy worsteling met detailvraagstukke van die wetenskap en so na die geploegde land self te kyk. Wanneer ons dít doen, kom belangrike resultate van die Calvinistiese filosofie deur sy metodegebruik — wel op beskeie skaal — in sig. Aandag aan die metode van die filosofie is daarom nie bloot teoreties interessant nie maar ook van reële praktiese waarde, onder andere vir die geesteswetenskappe onder die hoede waarvan die filosofie alhier ressorteer. Dít bied 'n gewaardeerde tuiste maar tegelyk isolasie. Daarom is een van die dringendste metodologiese en didaktiese probleme vir filosofiese arbeid alhier om by gebrek aan 'n sentrale interfakulteit, beskerm deur die kraalmuur van die Fakulteit Lettere en Wysbegeerte, nietemin na al die fakulteite uit te reik en eerstehandse kennis van fundamentele — ook metodologiese — kwessies in al hierdie wetenskapsgebiede op te doen. Alleen só het filosofie 'n kans om relevant in universitêre konteks te word, te wees en te bly. Daartoe is essensieel dat die filosofie sy taal slyp, en óók dat die vakwetenskappe minstens aan die taal en denkwysse van die filosofie skuur.

As wetenskapsbeoefening is ook filosofie primêr 'n abstrakte uiteensetting van probleme, selfs wanneer dit ook konkrete aangeleenthede betref. Maar

Die gebruik van metode

miskien kan ook die Calvinistiese filosofie die illustratiewe metode nog doeltreffender toepas en beklemtoon Iso Kern (1975:381 — 382) tereg in sy *Idee und Methode der Philosophie*: “Es ist an Philosophie und Wissenschaft, überhaupt an alles *methodische* Denken, die Forderung gestellt worden, durch sog. exemplarische Einführung seiner Begriffe aufgrund von Beispielen und Gegenbeispielen anzufangen”.

Dit geld seker ook van hierdie voordrag: praktiese metodegebruik behoort die ideaal te *illustreer*, al wyk praktyk en ideaal soms van mekaar af. Christelike filosofie behoort in sy metodegebruik die ryke verskeidenheid van God se skepping te weerkaats en te konsentreer in die basiese probleme wat om oplossing in ons tyd roep — Vrae van nou en vrae uit die verre verlede toegespits op die toekoms wat mede ons verantwoordelikheid is. Só gesien is metodegebruik in die Christelike filosofie deel van 'n *tradisie* van kultuur, wetenskapontwikkeling en geloofsaannames. Op sy wyse bied elk van die bydraes tot 'n Christelike filosofie 'n illustrasie van die betrokke filosofiese metode wat in toepassing gebring word. Die taak van die toekoms is om hierdie tradisie met sy nuanseringe te verdiep, te verfyn en reg te skaaf. Daarvoor bly nodig deeglike kennisname en kritiese evaluering van filosofiese metodes op die wêreldmark, want die Calvinistiese filosofie en sy metodegebruik funksioneer nie in isolasie nie en is nie 'n wêreldvreemde esoteriese sisteem nie.

AANTEKENINGE

1. Aangesien hierdie voordrag deel gevorm het van die 'Stokerlesingsprogram' op 25 Maart 1983, laat ek die styl onverander. Ek waardeer die kritiese kommentaar van persone by dié geleentheid asook daarna.
2. Adorno, T.W. (1975); vgl. ook die insiggewende studie van Van Houten, B.C. (1973).
3. 'n Gekonsentreerde bekwame beredenering in Van der Hoeven, J. (1980), hfst. V: Wijsbegeerte en vakwetenskapsbeoefening, p. 65—88.
4. 'n Dergelike 'optimale kombinasie' verg 'n kreatiewe kritiese vermoë van 'n gevormde wetenskaplike, met ander woorde *ervaring* in die hanteer van die wetenskaplike metode. Wetenskapsbeoefening is dan ook nie sonder meer

Van der Merwe

die praktiese uitvoer van 'n resep nie. Slegs in die geval van 'n geïkete tegniek benader wetenskapsbeoefening die model van 'n 'kookboek'.

5. Oor filosofiese taalgebruik kyk byvoorbeeld Kern, I. (1975), 374 *seq.*; vgl. ook Black, M. (1949) en (1962).

6. Waaroor Wijvekate, M.L. (1969) interessante paragrawe geskrywe het.

7. Vgl. o.a. Radnitzky, G. (1973) oor die gebruik en aanwending van wetenskaplike resultate.

8. Vir hierdie voordrag het ek 'n globale beknopte skets van die vernaamste hedendaagse filosofiese metodes uitgewerk om duidelik te kan maak hoe die Christelike filosofie met sy metodegebruik in die totaalprentjie inpas, wat dit daaruit kan leer en watter terapeutiese funksie dit kan volvoer. Hierdie skets het egter die uiteensetting buite die perke van 'n lesing gestoot en is daarom toe nie voorgedra nie. Hoewel dit die toepassing 'n deel van sy agtergrond ontnem, is dit as sodanig 'n eie uitgebreide problematiek wat beter in 'n ander konteks op eie meriete aan die orde gestel kan word.

9. Die angels van 'n dergelike beginselgebruik is beknopt maar helder aangestip deur Klapwijk, J. 1970:32—33.

10. Dit wil sê 'n denke beslote binne die geskape heelal.

11. 'n Knap samevatting van bedrywigheid aan die Vrije Universiteit in Klapwijk, J. (1980). Die huidige stand oor die res van die wêreld is nog nie beskrywe nie.

12. Die gekonsentreerdste samevatting hiervan het Dooyeweerd gebied in sy (1958); vgl. ook die iets breër beredenering in (1956).

13. Vgl. veral sy motivering en beredenering in (1970b).

14. Vgl. die ontwikkeling in Stoker se aanpak in byvoorbeeld (1969), (1976) en uiteindelik sy ongepubliseerde ereprofessorale rede in die departement Filosofie, PU vir CHO in die vroeë tagtigerjare.

15. Reeds helder voorgedra in sy (1967) en talle voorafgaande drukke.

16. Soos in die geval van metodegebruik op die 'wêreldmark' (vgl. voetnoot 8 hierbo) laat ruimte nie toe dat hier ten aansien van die Calvinistiese metodegebruik die toepassings en aksentueringe indringend

Die gebruik van metode

aan die konstitutiewe momente van die wetenskaplike metode getoets word nie.

17. Die worsteling met die stand en problematiek van die diverse vakfilosofieë verg nog voluit aandag en voorkom of ontmoedig momenteel m.i. voortydige groot sintetiese nuwe filosofiese raamwerke. Die fase van 'Kleinforschung', ook op die terrein van die basiese dissiplines van die filosofie, skyn nog op verre na nie afgehandel nie.

VERWYSINGS EN ENKELE GESELEKTEERDE BRONNE

- ADORNO, T.W. e.a. 1975⁴. Der Positivismusstreit in der deutschen Soziologie. Darmstadt & Nieuwied : Luchterhand.
- BEGEMANN, A.W. 1960. Plato's Lysis. Onderzoek naar de plaats van den dialoog in het oeuvre. Amsterdam : Buijten & Schipperheijn.
- BEGEMANN, A.W. 1975. Aanvangen der Griekse wijsbegeerte. Groningen : De Vuurbaak.
- BLACK, M. 1949. Language and philosophy. Ithaca, N.J. : Cornell University Press.
- BLACK, M. 1962. The importance of language. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall.
- BOCHENSKI, I.M. 1962². Wijsgerige methoden in de moderne wetenschap. Utrecht & Antwerpen : Aula-boeken.
- BRIL, K.A. 1971. Tien jaar probleem-historische methode. Amsterdam (*syabloondruk*).
- BREMMER, R.H. 1961. Herman Bavinck als dogmaticus. Kampen : Kok.
- CAWS, P. 1967. Scientific method. (In: The Encyclopedia of Philosophy, 7:339—343.)
- DEWEY, J.⁵ 1967. The supremacy of method. (In: KONVITZ & KENNEDY, 183—200.)
- DOOYEWEERD, H. 1953. A new critique of theoretical thought. Amsterdam : Paris & Philadelphia: The Presbyterian and Reformed Publ. Co. (vol. I, part I : Prolegomena).
- DOOYEWEERD, H. 1956. Calvinistiese wijsbegeerte. (In: DIJKSTERHUIS, E.J. (red.) Scientia; deel I: 127—159. Zeist: De Haan.)
- DOOYEWEERD, H. 1958. Wijsbegeerte der Wetsidee. (In: Christelike Encyclopedie; 6: 618—622.)
- FEYERABEND, P.³ 1976. Against method. London : New Left Books.
- FEYERABEND, P. 1979. Dialogue on method. (In: RADNITZKY, G. &

Van der Merwe

- ANDERSSON, G. *eds.* The structure and development of science. Dordrecht: Reidel, 63—131.)
- HART, H. 1964. Historische problemen. Correspondentiebladen van de Vereniging voor Calvinistische wijsbegeerte, 7—10, December.
- HART, H. De probleemhistorische methode van Prof. D.H. Th. Vollenhoven. Correspondentiebladen van de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte, 29, 3—15, November.
- HART, H. 1968. The challenge of our Age. Toronto : Association for the advancement of Christian Studies (chapter III).
- HEIDEGGER, M. 1960⁹. Sein und Zeit. Tübingen: Niemeyer.
- HOLMES, A.F. 1969. Christian philosophy in the twentieth century. An essay in philosophical methodology. Nutley, N.J. : Craig Press.
- HOOKS, S. 1967, The centrality of method. (In KONVITZ & KENNEDY, 360—379.
- KERN, I. 1975. Idee und Methode der Philosophie. Leitgedanken für eine Theorie der Vernunft. Berlin : De Gruyter.
- KLAPWIJK, J. 1970. De absoluteitheid van het Christendom en zijn historische en sociologische gebondenheid (Ernst Troeltsch). *Gereformeerd theologisch tijdschrift*, 70 (1):19—33, Februari.
- KLAPWIJK, J. 1980. Honderd jaar filosofie aan de Vrije Universiteit. (In: VAN OS, M. & WIERINGA, W.J. *reds.* Wetenschap en rekenschap 1880 — 1980. Een eeuw wetenschapsbeoefening aan de Vrije Universiteit. Kampen : Kok, p. 528—593.)
- KOCKELMANS, A. 1961/62. Over de methode der wijsbegeerte. *Algemeen Nederlands tijdschrift voor wijsbegeerte en psychologie*, 54, 201—218.
- * JAMES, W. 1963. Pragmatism and other essays. New York : Washington Square Press.
- KOCKELMANS, J.J. 1979. Reflections on Lakatos' Methodology of scientific research programs. (In: RADNITZKY, G. & ANDERSSON, G. (eds.) the structure and development of science. Dordrecht : Reidel, p. 187—203.)
- KONVITZ, M R. & KENNEDY, G.⁵ 1967. The American Pragmatists. Cleveland & New York : Meridian Books.
- KUHLENKAMPFF, A. 1979. Methodologie der Philosophie. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- LAKATOS, I. 1972. Falsification and the Methodology of scientific research programmes. (In: LAKATOS, I. & MUSGRAVE, A. (eds.) Criticism and the growth of knowledge. Cambridge : Cambridge University Press.)
- LOUËTT FEISSER, J.J. 1961/62. De samenhang in de methodiek der wetenschappen. *Algemeen Nederlands tijdschrift voor wijsbegeerte en psychologie*, 54:133—152.

Die gebruik van metode

- MADDEN, E. H. *ed.* 1966 (1960) Theories of scientific method. The Renaissance through the nineteenth century. Seattle : University of Washington Press.
- MAXWELL, N. 1972. A critique of Popper's views on scientific method. *Philosophy of science*, 39:131—152, June.
- McKEON, R. 1966. Philosophy and the development of scientific methods. *Journal of the history of ideas*, 27 (1):3—22, Jan. — March.
- MEKKES, J.P.A. 1973. Methodology and practice. (In: The idea of Christian Philosophy, *Philosophia Reformata*, 38:77—83 (ook: Toronto : Wedge).
- PANNENBERG, W. 1976. Theology and the Philosophy of science; Translated by F. McDonagh. London : Darton. Longman & Todd.
- PASSMORE, J. 1967. Philosophy. In: The Encyclopedia of Philosophy, 6:216—226.)
- POPMA, K.J. 1952. Historische metode en historische continuïteit. *Philosophia Reformata*, 17:97—145.
- POPPER, K.R.⁶ 1972 (1959)a. The logic of scientific discovery. London : Hutchinson.
- POPPER, K.R. 1972⁴ (1963)b. Conjectures and refutations. The growth of scientific knowledge. London : Routledge & Kegan Paul.
- POPPER, K.R. 1975. Logik der Sozialwissenschaften. (In: ADORNO, T.W. (1975):103—123.)
- QUINE, W.V. 1974. On Popper's negative methodology. (In: SCHILPP, P.A. (ed.) The philosophy of Karl Popper. La Salle, Illinois, Open Court, vol. 1:218—220.)
- RADNITZKY, G. 1973³. Contemporary schools of metascience. Chicago : Regnery.
- RUSSELL, B. 1974. On scientific method in philosophy. (In: RUSSELL, B. 1950 (1917). *Mysticism and logic*. London : George, Allen & Unwin, p. 97—124.)
- SACHSSE, H. 1974. Methode, Verfahren, Zugangsweisen. In: ROMBACH, H. (hrsg.) *Wissenschaftstheorie*; 2. Freiburg: Herder, 29—36.
- SEERVELD, G.C. 1973. Biblical wisdom underneath Vollenhoven's categories for philosophical historiography. In: The idea of Christian philosophy, *philosophia reformata* 38, 127 — 143 (ook: Toronto: Wedge).
- SEERVELD, G.C. The pedagogical strength of Christian methodology. (In: Social theory and practice. Crosscuts and perspectives. *koers* (Potchefstroom) 40 (4, 5 & 6) (269 — 313.)
- STOKER, H.G. 1947. Tipiese metodes in 'n Calvinistiese wysbegeerte. *Standpunte*, 2 (4):40—49.
- STOKER, H.G. 1948. Calvinistiese Sintetiek, Antitetiek en Ireneek.

Van der Merwe

Standpunte 3 (1):57-69.

STOKER, H.G. 1961. Beginsels en metodes in die wetenskap. Potchefstroom: pro Rege.

STOKER, H.G. 1969. Christelike wetenskap — 'n noodwendigheid. (In: die atoommee in u Lig. Potchefstroom : Instituut vir die Bevordering van Calvinisme, p. 239—253.)

STOKER, H.G. 1970 (1965)a. Outlines of a deontology of scientific method. (In: Oorsprong en Rigting; Band II. Kaapstad: Tafelberg, p. 181-201.)

STOKER, H.G. 1970b. wysbegeerte van die Skeppingsidee. (In: Oorsprong en Rigting; Band II. Kaapstad: Tafelberg, p. 202—330.)

STOKER, H.G. 1970c. Een en ander oor metode. *Bulletin van die Suid-Afrikaanse Vereniging vir Christelike wetenskap* (Potchefstroom), 23, 30—45, Junie & 24:54—65, Aug.

STOKER, H.G. 1976. Our Christian calling of doing science. (In: Christian Higher Education. The contemporary challenge. Potchefstroom: Institute for the advancement of Calvinism, p. 134—158.)

VAN DER HOEVEN, J. 1980. Peilingen. Korte eksploraties in wijsgerig stroomgebied. Amsterdam : Buijten & Schipperheijn.

VAN DER WALT, B.J. 1978. Historiography of philosophy: the consistent problem-historic method. (In: Heartbeat. Taking the pulse of our theological-philosophical heritage, p. 5—29.)

VAN DER WALT, S.P. 1953. Die wysbegeerte van dr. Herman Bavinck. Potchefstroom : Pro Rege.

VAN HOUTEN, B.C. 1973. Tussen aanpassing en kritiek. De derde methodenstrijd in de Duitse sociologie. Deventer : Van Loghum Slaterus.

VOLLENHOVEN, D.H.T. 1961. De consequent probleemhistorische metode. *Philosophia Reformata* 26:1—34.

VOLLENHOVEN, D.H.T. 1967 (1941 en vroeër). *Isagoogè philosophia*. Amsterdam : Vrije Universiteit (Filosofisch Instituut) (stensildruk).

WEISHEIPL, J.A. 1964. The evolution of scientific method. (In: SMITH, V.E. (ed.) *The logic of science*. New York : St. John's Press, p. 59—96.

WIJVEKATE, M.L. 1969. *Methoden van onderzoek*. Utrecht : Spectrum.

WOLTERS, A.M. 1970. An essay on the idea of Problemgeschichte. Amsterdam : Vrije Universiteit (stensildruk doktorske skripsie).

WORRALL, J. 1978. The ways in which the Methodology of scientific research programmes improves on Popper's Methodology. (In: RADNITZKY, G. & ANDERSSON, G. (eds.) *Progress and rationality in science*. Dordrecht: Reidel, p. 45—70.)

ZUIDEMA, S.U. 1954. Gemene gratie en Pro Rege bij dr Abraham Kuyper. *Anti-Revolutionaire Staatskunde* 24 (1/2): 1-19, Jan./Febr., en 24 (3):39—73, Maart.